

1. Бідність в Україні та пропозиції профспілок щодо її подолання // Бібліотечка голови профспілкового комітету. – К.: «Профінформ» ФПУ, 2011. – 48 с.
2. Демографічні чинники бідності / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 184 с.
3. Доходи та витрати населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
5. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Комітет з економічних реформ при Президенті України. Версія для обговорення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
6. Основні соціальні стандарти, гарантії та показники розвитку України (2000 – 2011 роки) // Міністерство праці та соціальної політики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Постанова КМУ «Про затвердження Комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності» №1712 від 21 грудня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
9. Про Стратегію подолання бідності: Указ Президента України від 15 серпня 2001р. №637/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>.
10. Про невідкладні заходи з подолання бідності: Указ Президента України за №274/2010 від 26.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.
11. Разумов А.А. Бедность в современной России / Разумов А. А., Ягодкина М. А. – М.: Формула права, 2007. – 336 с.

Отримано 15.02.2012

УДК 330.59 : 316.356.2

Л.Б.КОСТРОВЕЦЬ, канд. держ. упр.
Донецький державний університет управління

ЗНАЧЕННЯ МОЛОДИХ СІМЕЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОВНОЦІННОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто проблеми, з якими стикаються молоді сім'ї в перші роки сумісного життя, і запропоновано шляхи їх подолання.

Рассмотрены проблемы, с которыми сталкиваются молодые семьи в первые годы совместной жизни, и предложены пути их преодоления.

The problems faced by young families in the first years of life together and suggest ways to overcome them in the article.

Ключові слова: соціальні інститути, сім'я, охорона сім'ї, шлюб, державна підтримка.

Проблеми молоді сім'ї – це, насправді, цілий комплекс психологічних, соціологічних, економічних, юридичних проблем. Вибір життєвого шляху, придбання професії, підвищення кваліфікації, пошук

улюбленої роботи і т.д. – все це загальна спрямованість сучасної молоді, що є дуже актуальним питанням сьогодення.

Говорячи про психологічну зрілість людини ми, так чи інакше, маємо на увазі при цьому її вміння і готовність долати ті чи інші труднощі, без яких немислиме життя взагалі і сімейне життя зокрема. Вміння долати життєві труднощі – важливий показник психологічної і соціальної зрілості людини. Змужніння як психологічний процес – це постійне придбання життєвого досвіду і знань про реальні людські взаємини. Найбільший внесок у дослідження проблем сім'ї внесли: С.В. Дармодехін (державна сімейна політика), А.Г. Харчев (теорія), М.С. Мацковський (методологія і методика), А.І. Антонов (народжуваність), В.А. Сисенко (стійкість шлюбу), І.С. Голод (стабільність сім'ї), В.А. Борисов (потреба в дітях), Т.М. Гурко (молода сім'я) та ін.

Мета даної роботи – розглянути молоду сім'ю і виявити проблеми, які виникають у неї, а також визначити форми і методи роботи з вирішення соціальних проблем молодих сімей в сучасному суспільстві.

Сім'я – один із найбільш консервативних соціальних інститутів, вона опирається змінам, іноді може створитися враження, що хвилі суспільних змін обтікають її, як острів в бурхливому морі. У категорії сімей, які потребують особливої допомоги, на перше місце висувається молода сім'я. Знадобилося чимало зусиль і часу, щоб в сучасному суспільстві утвердився сам термін «молода сім'я». Це не означає, що сформувався якийсь особливий тип сім'ї. Її проблеми входять складовою частиною в коло проблем сучасної сім'ї. Тому ставлення до молоді сім'ї визначається тією соціальною політикою, яка проводиться щодо інституту сім'ї в цілому.

Разом з тим не можна не враховувати особливого значення й особливої функції молоді сім'ї в житті суспільства. Це необхідно бачити і розуміти при визначенні її інноваційного потенціалу, стилю життя і діяльності.

Молода сім'я – це сім'я в перші три роки після укладення шлюбу (у разі народження дітей – без обмеження тривалості шлюбу) за умови, що жоден з подружжя не досяг 30-річного віку. Молодою вважається сім'я з моменту укладення шлюбу або початку спільного проживання і до народження першої дитини. Головне завдання цього періоду – перехід від стану особистої незалежності до стану взаємозалежності подружжя. У цей час вирішується також завдання диференціації від батьківської сім'ї, якщо це не сталося раніше. Встановлюються нові кордони спілкування з друзями і родичами, вирішуються конфлікти між особистими і сімейними потребами [1].

Отже, численні дослідження соціологів, психологів, педагогів говорять про те, що стабільна сім'я може бути створена при певній готовності молодих людей до сімейного життя. Стабільна благополучна сім'я може функціонувати тільки при певній підготовці молодих людей до спільного сімейного життя [2].

Тому соціальна робота серед молоді дуже впливає на становлення молодих сімей. Вона розглядається як забезпечення найбільш сприятливих соціально-економічних умов розвитку кожної молодої людини, що сприяє соціальному становленню особистості, набуття нею всіх видів і свобод і повноцінної участі індивідів у житті суспільства.

Для того, щоб проаналізувати всі проблеми, які виникають у сучасній молодій сім'ї, її необхідно розглядати у взаємозв'язку з соціальним оточенням, до якого, перш за все, відносяться батьки подружжя, їх найближчі родичі, а також ті соціальні інститути, з якими молода сім'я змушена вступати в контакт для підтримки життєзабезпечення, розвитку та реального виконання своїх функцій. У зв'язку зі складністю і багатоаспектністю досліджуваних проблем розділили їх на дві групи: структурні проблеми (що стосуються створення і збереження структури сім'ї); функціональні (виникають у зв'язку з певними перешкодами на шляху реалізації основних функцій сім'ї).

До структурних проблем відноситься функція – створення сім'ї. Необхідність створення сім'ї повинна поступово зростати, оскільки сім'я є одним з небагатьох факторів, що підвищують психологічну і психофізіологічну стійкість до несприятливих умов. Вона має пряме відношення до стану здоров'я людини. Процес створення сім'ї надзвичайно складний. Третина конфліктів в молодих сім'ях пов'язані з помилковими мотивами вступу в шлюб (шлюб не з любові, з легковажності, змушені шлюби тощо), що призводить до швидких розлучень. Так, до 24 років 75% молоді вступають у шлюб, 15% – вже розлучаються. Ті ж помилкові мотиви (орієнтація тільки на шлюб по любові, потреба в повному взаєморозумінні, повній відповідності партнера ідеалу і т.д.), призводить до того, що досить великий відсоток молоді не може створити сім'ю в період до 25-30 років. У багатьох сім'ях можливість створення молоддю власної сім'ї обмежуються і сімейними проблемами старшого покоління (незаміжною матір'ю, неодруженим батьком).

Наступна функція, що відноситься до структурних проблем – збереження сім'ї. Відомо, що дестабілізація шлюбу – одна з найважливіших сучасних демографічних проблем: на 2700000 укладених шлюбів в рік припадає 930 тисяч розлучень, а половину залишившихся складають проблемні сім'ї. Чималу частку таких сімей складають молодіж-

ні. Причому далеко не всі сім'ї з неблагополучними відносинами приймають рішення про розлучення, або у зв'язку з острахом процедури і наслідків розлучення, або через психологічну інертність, або завдяки сформованим суспільним нормам типу «діти повинні мати двох батьків незалежно від відносин між ними». При цьому сім'я формально зберігається, але порушуються її основні функції.

Судові органи, що мають відношення до даної проблеми, дають надзвичайно обмежений діапазон способів її вирішення. Всі вони зводяться до надання «часу на роздуми». Ефективна допомога може бути надана тільки в тому випадку, якщо буде з'ясована справжня причина конфлікту (що вимагає втручання фахівців-психологів).

Досвід роботи психологічних сімейних консультацій показує, що такий підхід дозволяє не тільки надати психологічну допомогу населенню в нормалізації сімейних відносин, а й виявити шляхи вирішення інших соціальних проблем завдяки систематичному аналізу. Широка мережа консультацій з різних питань, навчання і організація позбавлення від шкідливих звичок – ті напрями роботи з молоддю, які можуть допомогти у вирішенні проблеми збереження молоді сім'ї.

Складовою частиною структурних проблем є функція – розширення сім'ї. До числа найважливіших негативних явищ сучасності, крім нестійкості шлюбу, належить і різке зниження народжуваності. 18-20% подружніх пар в даний час мають одну дитину, нормальна сім'я повинна мати 2-3 дітей.

Коло причин досить широке: від матеріально-економічних труднощів молоді сім'ї (відсутність власного житла, недостатня кількість дитячих дошкільних установ, низькі допомоги матерям, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною) до медичних проблем (безпліддя та інші захворювання).

Репродуктивні плани сімей дають досить надійний прогноз майбутньої народжуваності – приблизно на 95%-ному рівні. Більш низькі репродуктивні бажання і плани молодих українських сімей дають підстави припускати про подальше зниження народжуваності.

Разом з тим дитина в молодій сім'ї з'являється, як правило, рано, що не тільки ставить перед сім'єю масу важко вирішуваних проблем, але і дає істотне зростання родовим травмам, різних дитячих аномалій і ін. Інформаційно-просвітницька робота, яка могла б дати величезний ефект у вирішенні цієї проблеми, ведеться на низькому рівні, або силами педагогічних колективів, які в даний час втратили силу свого виховного впливу, або різного роду малими підприємствами, які основні зусилля концентрують на наданні молоді інформації про техніку сексуальних відносин. Крім проблем, пов'язаних зі створенням і збе-

реженням структури сім'ї, можна виділити групу проблем, що стосуються тих функцій, які повинна здійснювати нормальна сім'я, розглянемо другу групу функціональних проблем.

Зупинимося на тих функціях, які піддаються найбільшому ризику саме в молодіжній сім'ї: господарсько-споживчої (матеріально-економічної), комунікативної (психотерапевтичної, соціально-психологічної), педагогічної (виховної, навчальної), реактивної. Однією з найважливіших функцій сім'ї є матеріально-економічна. В матеріально-економічні проблеми молоді сім'ї входять: труднощі з отримання житла, влаштування дітей в дошкільні установи, зниження рівня матеріально-фінансової забезпеченості і т.д.

Соціальне та моральне неблагополуччя в першу чергу відбивається на житті родини. Сучасна сім'я опинилася у важкому матеріальному становищі. Це відноситься до будь-якої сім'ї: родині робітника, інтелігента, студентська, пенсіонерів і т.д.

Економічний стан суспільства не тільки безпосередньо впливає на життя сім'ї. Є й ще й прихований, опосередкований вплив даного чинника на внутрісімейні відносини. У молодій сім'ї (як і в будь-якій іншій) збільшується число конфліктів. Зовнішні обставини впливають через сприйняття кожного чоловіка. Фахівці відзначають, що в матеріально більш забезпечених сім'ях конфлікти, як правило, пов'язані з різними проблемами подружніх стосунків і виховання дітей, а в мало-забезпечених сім'ях до цих конфліктів додаються конфлікти, зумовлені різного роду фінансовими проблемами. Безумовно, складна економічна ситуація в суспільстві позначається на сім'ї неоднозначно. Ускладнення матеріальних проблем одні сім'ї дестабілізує та руйнує, інші, навпаки, зміцнює. Сучасна молода сім'я може бути міцна за рахунок внутрішніх сил, а це – почуття обов'язку, любові, поваги, відповідальності, що визначається стилем взаємин у сім'ї. Це залежить від рівня культури, особливо моральної, від глибини почуття, що зв'язує подружжя, від розуміння значимості сім'ї для людини.

Наступна функція, яка відноситься до функціональних проблем – реактивна функція. Реалізація реактивної (дозвільної) функції сім'ї в нашому суспільстві обмежена, перш за все, у зв'язку з особливостями державної соціальної політики протягом багатьох десятиліть.

Сьогодні сучасна молода сім'я знаходиться в стані психологічного дискомфорту. Підвищена тривожність, занепокоєння у зв'язку з її майбутнім, нервозність, пов'язана з незадоволеністю сімейними відносинами зумовлюють напружену емоційну атмосферу, яка руйнує в родині любов, особисту моральність, деформує сімейні відносини і, в кінцевому рахунку, справляє негативний вплив на добробут сім'ї та її ста-

більність.

Призначення та першочергові функції держави полягають, насамперед, у забезпеченні національної безпеки та процвітання суспільства. Збереження та захист традиційних сімейних цінностей – невід’ємна складових та передумови соціального процвітання.

Під традиційними сімейними цінностями маються на увазі класичні історичні уявлення про батьківщину, важливість оформлення шлюбу та сталості шлюбних стосунків, народження та виховання дітей у сім’ї з обох батьків, традиційні ролі чоловіка та жінки, вірність, взаємоповагу всіх членів родини та стійкій пріоритет збереження шлюбу над розлученням.

Хоча за звичайних умов втручання владних органів у приватне життя громадян є неприпустимим у ситуації, коли суспільство і церква демонструють неспроможність вирішити проблеми, які сьогодні стоять перед Інститутом сім’ї та конкретними родинами. Лише держава має реальні можливості та механізм впливу на ситуацію і повинна використати їх.

Тенденції руйнування традиційних сімейних цінностей триває у всіх розвинених країнах західної цивілізації [3].

Молоді люди сьогодні визначають своїми пріоритетами навчання, кар’єру та матеріальне забезпечення, а значимість Інституту сім’ї піддають сумніву.

Найчастіше молоді пари живуть разом без легалізації стосунків та легко переходять з одного союзу до іншого. Різниця між громадянським та офіційним шлюбом полягає у тому, що любов та відданість в іншому з них є не тільки моральним, але і юридичним, і суспільним зобов’язанням, що укріплює сім’ю. Адже в разі укладання офіційного шлюбу на захист сім’ї стає, як це не дивно звучить тепер, усе суспільство. Тож і подружжя, і їхні батьки, а згодом і діти почуватимуться безпечніше.

В Україні кількість шлюбів у 2-3 рази перевищує кількість розлучення.

Найміцнішими є сім’ї в Західній Україні, де традиції, звичаї та релігія значнішою мірою зберігають своє значення.

Слід зазначити, що розлучення є найбільш поширеним серед молоді у перші роки шлюбу. А це є свідченням того, що сімейним цінностям треба навчатись, їх треба виховувати. Тим більше, що чимало молодих людей виховувалися в неповних сім’ях. Оскільки ми живемо в інформаційному суспільстві, вважаю що необхідно законодавчо обмежити розповсюдження інформації, яка прямо заперечує або принижує традиційні сімейні цінності.

І навпаки, збільшити кількість та якість інформаційних продуктів, що сприяють розумінню важливості стосунків для повноцінного життя міцної родини.

Також перед Україною (як і перед усім світом) має постати питання про зміну державної політики в царині охорони сім'ї та шлюбу. Треба розказувати і показувати в інформаційному просторі суспільну та особисту користь від створення, існування та збереження здорової та міцної родини.

Отже, ми довели, що доля молоді сім'ї невіддільна від долі суспільства. Моральне здоров'я і економічне благополуччя родини – запорука суспільної злагоди, подолання соціальної напруженості. Сьогодні важливо усвідомлювати те, що найскладніші соціально-економічні проблеми, що накопичилися в країні, не можуть бути вирішені без опори на молоду сім'ю, без її активної участі у суспільних перетвореннях.

Поряд з катастрофічним падінням народжуваності, збільшенням числа розлучень і в цьому зв'язку ростом дитячої безпритульності та бездоглядності постає небезпека соціальної деградації сім'ї взагалі. Більшість батьків не мають ні найменшого уявлення про шляхи виходу з кризи. Модний нині заклик до виживання не повинен проектуватися на сім'ю, бо сім'я – той суспільний вузол, який тільки і може забезпечити виживання сьогоденішнього громадянського суспільства та його державних інститутів. Посилення майново доходної диференціації населення веде до втрати багатьма сім'ями віри в те, що вони можуть з часом стати власниками, господарями своєї долі. Багато хто з них втрачають свій відносно високий соціальний статус, оскільки змушені переходити в менш престижну сферу діяльності.

Без продуманої і реалістичною сімейної політики, без розширення соціально-правового, економічного захисту молодих сімей та сімей з дітьми навряд чи можна чекати зміни демографічної ситуації на краще. Така політика має включати в себе систему звичних мінімальних гарантій (допомоги, компенсації, натуральної допомоги, охорони здоров'я матері і дитини, дошкільного виховання і освіти), а також заходи, що стимулюють економічну самостійність сім'ї (пільгові кредити, податкові пільги, практична допомога в розвитку сімейного підприємництва, малих сімейних підприємств і т.п.).

Для того, щоб ефективно розвивався соціальний захист молоді сім'ї, необхідно розробити систему федеральних і регіональних програм, методологію і технологію соціальної експертизи життєдіяльності молоді сім'ї, сформувані механізми її інформаційного захисту. Діюча система державних сімейних допомог є недостатньо ефективною:

вкрай недостатня їхня частка в доході молодій сім'ї з дитиною, допомоги не враховують рівень доходу їх одержувачів та ін. Тому потрібно, щоб розвивалася діяльність соціальних служб щодо соціального захисту, розвивалося надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних послуг. Необхідно, щоб у кожному районі була спеціалізована соціальна служба, що займається питаннями захисту молодій сім'ї з метою:

- забезпечення необхідних умов для виконання молодією сім'єю її основних функцій: народження і виховання здорових дітей, суміщення трудової діяльності та сімейних обов'язків з особистими інтересами самої людини;
- сприяння адаптації молодій сім'ї до соціально-економічних змін, стимулювання економічної самостійності, формування повноцінної системи соціальних послуг;
- надання гарантій допомоги молодій сім'ї, якщо в силу незалежних від неї причин сім'я не може самостійно вийти на прийнятний рівень достатку і соціального благополуччя і т.д.

Таким чином, аналіз сучасної ситуації свідчить про необхідність державної підтримки молодого первинного осередку суспільства. При цьому мова не йде про підтримку сімейного утримання, мова йде про створення сприятливого простору для функціонування сім'ї, умов для самореалізації її інтересів. Необхідний закон "Про державну підтримку молодій сім'ї в Україні". У ньому повинні бути закладені діючі механізми, що дозволяють молодій сім'ї самостійно вирішувати житлові, соціальні, фінансові та інші проблеми. Особливої уваги і делікатного підходу вимагає питання, пов'язане із здійсненням найважливішої функції сім'ї – її репродуктивним призначенням. У переважній більшості країн світу турбота про народження дітей введена в ранг державної політики. Але, незважаючи на вкрай низьке дітонародження, наша держава недостатньо стимулює цей процес (наприклад, слабо підтримуються багатодітні сім'ї, відсутня цілеспрямована підготовка молоді до сімейного життя та свідомого батьківства).

1.Голод С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ / С.И. Голод. – СПб.: Питер, 2009. – 298 с.

2.Зуйкова Е.М. Молодая семья / Е.М. Зуйкова, Н.В. Кузнецова. – М.: Европа, 2009. – 436 с.

3.Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. – К.: АДЕФ - Україна, 2008. – 134 с.

Отримано 14.02.2012